

Özel Öğretim Yöntemleriyle SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Editörler: Bayram TAY & Adem ÖCAL

H.Hüseyin DİLAVER
M.Çağatay ÖZDEMİR
Mustafa SAFRAN
Hakkı YAZICI
Selma YEL
Bahri ATA
Hilmi DEMİRKAYA
Oktay AKBAŞ
Hakan AKDAĞ
Betül AKYÜREK TAY
Adnan ALTUN
Hüseyin ÇALIŞKAN
Hatice DEMİRKAYA GEDİK
Hakan DÜNDAR
M. Kürsat KOCA
Ali MEYDAN
İbrahim SARI
Adem TAŞDEMİR
Kadir ULUSOY
Menderes ÜNAL
Kasım YILDIRIM
Süleyman YİĞİTTİR

4. Baskı

Doç. Dr. Bayram Tay & Doç. Dr. Adem Öcal

Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi

ISBN-978-605-5885-14-4

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2015, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti'ye aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Eylül 2008, Ankara

4. Baskı: Mart 2015, Ankara

Yayın-Proje Yönetmeni: Ayşegül Eroğlu

Dizgi-Grafik Tasarım: Sinan Köse

Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı

Baskı: Yorum Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti

İvedik Organize Sanayi Bölgesi Matbaacılar Sitesi

35. Cadde No: 36 - 38 06370

(0312-395 21 12)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 13651

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

ÖNSÖZ

Her devlet hayatiyetini sağlayacak bireyler yetiştirmek ister. Bu bireyler “etkili vatandaş” sıfatına sahip olmalıdır. Etkili vatandaş, belirli bir program çerçevesinde ve formal yollarla yetiştirildiğinde istenen amaçlar gerçekleşmiş olacaktır. Sosyal bilgiler dersi, ilköğretim döneminde etkili vatandaş yetiştirme amacına hizmet eden bir derstir. Bir başka ifade ile bir devlette eğitiminin temel amacı olan “etkili vatandaş yetiştirme” görevi, sosyal bilgiler dersleri ile gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi stratejik bir öneme sahiptir. Ülkemizde sosyal bilgiler dersi ilköğretim 4. ve 7. sınıflar arasında yer almakta; 4. sınıfta sınıf öğretmenleri, 5, 6 ve 7. sınıflarda sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından okutulmaktadır. Bu eser, sosyal bilgiler dersinin yürütülmesinde görevli olacak öğretmenlerin ihtiyaç duyacakları bilgi donanımı göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için kitapta yer alan bölümler mümkün olabildiği ölçüde uygulama örnekleriyle desteklenmiştir.

Sosyal bilgiler dersi programları, diğer ders programlarıyla birlikte, 2005 yılında yenilenmiş ve bu yenilenmede sosyal yapılandırmacı anlayış temele alınmıştır. Bu bağlamda öngörülen bilgi, beceri ve değerlerin yapılandırmacı anlayışa göre kazandırılması gereği ortaya çıkmıştır. Elinizdeki bu kitapla başta yapılandırmacılık olmak üzere, sosyal bilgiler öğretiminde ihtiyaç duyulabilecek birçok öğretim strateji, yöntem ve teknikle birlikte, özel öğretim alanına giren bazı konular ve bunların nasıl kullanılabileceğinin ipuçları verilmeye çalışılmıştır.

Eserin ortaya çıkmasında birçok değerli akademisyen ve dostlarımızın emeği olmuştur. Öncelikle bu eseri oluşturmak amacıyla çıktığımız yolda, bize bu işi yapabileceğimiz, başarabileceğimiz duygusunu veren saygıdeğer hocalarımız Prof. Dr. Enver Aydın KOLUKISA ve Prof. Dr. Şefika KURNAZ’a sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Bu eserin başından itibaren bize yol gösteren ve desteğini sürdüren sayın hocalarımız Prof. Dr. Mustafa SAFRAN ve Doç. Dr. Bahri ATA’ya müteşekkirimiz. Ayrıca kitapta yazar olarak yer almak suretiyle, bu eserin ortaya çıkmasına katkıda bulunan birbirinden değerli akademisyenlere ve konusunda uzman arkadaşlarımıza teşekkürü bir borç biliriz. Eserin dil yeterliği konusunda yardımlarını gördüğümüz Arş. Gör. Nilay ÇAĞLAYAN’a, Pegem Akademi’den Servet SARIKAYA başta olmak üzere genel yayın yönetmeni Ayşegül EROĞLU’na, kitabın dizgisini gerçekleştiren Sinan KÖSE’ye ve kapak tasarımını yapan Gürsel AVCI’ya içten teşekkürlerimizi sunarız. Bununla birlikte esere sahip çıkan ve öğrencilerle buluşmasını sağlayan tüm akademisyen dostlarımıza çok teşekkür ederiz.

Eserin, sosyal bilgiler öğretimi konusunda çalışan tüm akademisyenlere, öğretim elemanlarına ve öğretmenlere; sosyal bilgiler öğretmenliğinde ve sınıf öğretmenliğinde okuyan geleceğin öğretmenlerine faydalı olması dileğiyle...

Bayram TAY & Adem ÖCAL

Mart, 2015

Bölümler ve Yazarları

- 1. Bölüm:** *Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış*
Prof. Dr. Mustafa SAFRAN
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi
- 2. Bölüm:** *Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı*
Prof. Dr. Hakkı YAZICI
Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Öğr. Gör. M. Kürşat KOCA
Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- 3. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Öğretim Strateji, Yöntem ve Teknikleri*
Prof. Dr. Selma YEL
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Adem TAŞDEMİR
Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Doç. Dr. Kasım YILDIRIM
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- 4. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Yapılandırmacılık*
Prof. Dr. Hasan Hüseyin DİLAVER
Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Uzman Betül AKYÜREK TAY
MEB Yusuf Demir Bilim ve Sanat Merkezi / KIRŞEHİR
- 5. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Öğretim Etkinliklerini Planlama*
Prof. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Menderes ÜNAL
Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- 6. Bölüm:** *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*
Doç. Dr. Ali MEYDAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Doç. Dr. Hakan AKDAĞ
Gaziantep Üniversitesi, Nizip Eğitim Fakültesi
- 7. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Ders Kitapları*
Doç. Dr. Kadir ULUSOY
Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi

- 8. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Ölçme ve Değerlendirme*
Doç. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN
Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Doç. Dr. Süleyman YİĞİTTİR
Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
- 9. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Atatürkçülük Konularının Eğitimi ve Öğretmenin Rolü*
Doç. Dr. Bahri ATA
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
- 10. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi*
Doç Dr. Hakan DÜNDAR
Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- 11. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Değerler ve Öğretimi*
Doç. Dr. Oktay AKBAŞ
Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- 12. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Mekânsal Biliş Becerisi ve Öğretimi*
Doç. Dr. Adem ÖCAL
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
- 13. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Düşünme ve Soru Sorma Becerileri*
Doç. Dr. Hilmi DEMİRKAYA
Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- 14. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Nedensellik Kavramı ve Öğretimi*
Doç. Dr. Bayram TAY
Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- 15. Bölüm** *Sosyal Bilgilerde Sözlü Tarih*
Yrd. Doç. Dr. İbrahim SARI
Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- 16. Bölüm:** *Sosyal Bilgilerde Güncel Olaylar ve Medya Okuryazarlığı*
Yrd. Doç. Dr. Hatice DEMİRKAYA GEDİK
Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Adnan ALTUN
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi

İÇİNDEKİLER

Önsöz	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v
İçindekiler.....	vii

1. Bölüm

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNE BAKIŞ

(ss: 1/18)

Giriş.....	2
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temel İlkeler	5
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaklaşımlar.....	7
Sosyal Bilgiler – Sosyal Bilimler İlişkisi.....	9
Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler Eğitimi	10
Niçin Sosyal Bilgiler Öğretimi?	14
Özet	15
Kaynakça.....	16

2. Bölüm

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ PROGRAMI

(ss: 19/40)

Giriş.....	20
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Vizyonu	22
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Temel Yaklaşımı	22
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Yapısı	23
Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Değerlendirilmesi.....	34
Özet	36
Kaynakça	37

3. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE ÖĞRETİM STRATEJİ, YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

(ss: 41/98)

Giriş.....	42
Öğretim Stratejisi.....	46
Sunuş Yoluyla Öğretim	46
Buluş Yoluyla Öğretim	48
Araştırma-İnceleme Yoluyla Öğretim	49
Tam Öğrenme... ..	51
İşbirlikli Öğretim	52
Çoklu Zekâ	57
Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Başlıca Öğretim Yöntem ve Teknikleri	62
Birbirini Etkileyerek/Birlikte Öğretim Yöntem-Teknikleri.....	65
Deneyerek-Yaparak Öğrenme Yöntem-Teknikleri	69
Bağımsız Çalışırken Kullanılan Yöntem-Teknikleri	74
Doğrudan Öğretim Yöntem-Teknikleri	77
Dolaylı Öğretim Yöntem-Teknikleri.....	78
Özet	81
Örnek Ders Planı 1.....	82
Örnek Ders Planı 2.....	88
Kaynakça.....	92

4. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE YAPILANDIRMACILIK

(ss: 99/130)

Giriş.....	100
Bilişsel Yapılandırımcılık	100
Sosyal Yapılandırımcılık	102
Radikal Yapılandırımcılık.....	105
Yapılandırımcılıkta Bilgi	105
Yapılandırımcı Öğrenme Kuramının Eğitime Yansımaları.....	106
Yapılandırımcı Öğrenmede Öğretmenin Rolü	110
Yapılandırımcı Öğrenmede Öğrenci	111
Yapılandırımcı Öğrenmede Sınıf Ortamı	112
Yapılandırımcı Yaklaşımda Değerlendirme	113
Özet	121
Örnek Ders Planı.....	122
Kaynakça.....	126

5. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE ÖĞRETİM ETKİNLİKLERİNİ PLANLAMA

(ss: 131/152)

Giriş.....	132
Eğitimde Plan.....	132
Plan Çeşitleri.....	134
Plan Yapmanın Gerekliliği	137
Planlama İlkeleri.....	139
Sosyal Bilgiler Dersini Planlama Basamakları.....	142
Özet	148
Örnek Ders Planı.....	149
Kaynakça.....	151

6. Bölüm

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ VE MATERYAL TASARIMI

(ss: 153/192)

Giriş.....	154
Öğretimde Materyal Kullanımı	155
Materyal Geliştirme	157
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılabilecek Araç-Gereçler	162
Basılı Eğitim Araçları.....	163
İki Boyutlu Materyaller.....	164
Üç Boyutlu Materyaller	171
Elektronik Materyaller.....	174
Bilgisayar Destekli Eğitim	180
Eğitim ve İnternet.....	185
Özet	187
Örnek Ders Planı.....	188
Kaynakça.....	190

7. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE DERS KİTAPLARI

(ss: 193/222)

Giriş.....	194
Ders Kitabı.....	194
Öğrenci Çalışma Kitabı	196
Öğretmen Kılavuz Kitabı.....	197
Ders Kitaplarının Öğrenme Koşullarına Uygunluğu	204
Ders Kitaplarının Öğretim Programına Uygunluğu	204
Ülkemizde Ders Kitapları.....	205
Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Seçim Ölçütleri	207
Ders Kitaplarının Biçimsel Özellikleri.....	213
Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Nitelikleri	215
Sonuç.....	216
Özet	218
Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Ölçeği.....	219
Kaynakça.....	220

8. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

(ss: 223/290)

Giriş.....	224
Ölçme Araçlarında Bulunması Gereken Özellikler	226
Geçerlik.....	227
Güvenirlik.....	228
Kullanışlılık	230
Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları.....	230
Geleneksel Ölçme ve Değerlendirme.....	231
Geleneksel Ölçme ve Değerlendirme Araçları	232
Alternatif Ölçme ve Değerlendirme.....	241
Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Araçları	241
Sonuç.....	285
Özet	287
Kaynakça.....	288

9. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE ATATÜRKÇÜLÜK KONULARININ EĞİTİMİ VE ÖĞRETMENİN ROLÜ

(ss: 291/307)

Giriş.....	292
Arka Plan: Atatürkçü Düşünce'nin Tarihsel ve Felsefi Temelleri	293
Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde “Cumhuriyet Terbiyesi” ya da “İnkılâp Terbiyesi” Uygulamaları	296
Atatürkçülükle İlgili Konular Programı	299
Çağdaş Eğitim Bilimleri Yaklaşımları ve Atatürkçü Düşünce Eğitimi	301
Bazı Etkinlik Örnekleri.....	303
Sonuç	304
Özet	305
Kaynakça.....	306

10. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE KAVRAM ÖĞRETİMİ

(ss: 309/342)

Giriş.....	310
Olgu, Kavram ve Genellemeler.....	310
Kavram Nedir?.....	312
Kavram Öğrenme ve Kavram Öğretimi	314
Kavram Öğrenme Stratejileri.....	314
Kavram Öğretimi Teknik ve Materyalleri	323
Kavram Yanılgıları.....	333
Özet	337
Kaynakça.....	338

11. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE DEĞERLER VE ÖĞRETİMİ

(ss: 343/370)

Giriş.....	344
Eğitimde Duyuşsal Davranışlar	344
Değer Eğitimi.....	347
Değer Eğitimi Akımları	350
Değer Öğretimi Yaklaşımları	355
Özet	360
Örnek Ders Planı.....	361
Kaynakça.....	367

12. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE MEKÂNSAL BİLİŞ BECERİSİ VE ÖĞRETİMİ

(ss: 371/398)

Giriş.....	372
Mekân Bilişi.....	373
Mekânsal Biliş ve Bilişsel Haritalar	375
Mekânsal Bilişin Gelişimi.....	376
Mekânsal Bilişi Etkileyen Faktörler.....	384
Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Mekân Bilişi İlişkisi....	388
Özet	391
Örnek Ders Planı.....	392
Kaynakça.....	394

13. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE DÜŞÜNME VE SORU SORMA BECERİLERİ

(ss: 399/436)

Giriş.....	400
Düşünme Becerileri	401
Eleştirel Düşünme Becerisi	404
Yaratıcı Düşünme Becerisi	410
Karar Verme Becerisi	413
Bilişsel Farkındalık (Düşünmeyi Düşünme)	416
Soru Sorma Becerileri.....	422
Özet	427
Örnek Ders Planı.....	428
Kaynakça.....	431

14. Bölüm

SOSYAL BİLGİLERDE NEDENSELLİK KAVRAMI VE ÖĞRETİMİ

(ss: 437/488)

Giriş.....	438
Nedensellik Kavramı	438
Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerde Nedensellik.....	442
Çocuklarda Nedensellik Kavramının Gelişimi	454
Nedensellik Kavramının Öğretimsel Öğeleri	463
Nedensellik Kavramının Öğretimi.....	470
Nedensellik Kavramının Öğretiminde Yöntem ve Teknikler	470
Özet	476
Örnek Ders Planı.....	477
Kaynakça.....	483

15. Bölüm
SOSYAL BİLGİLERDE SÖZLÜ TARİH
(ss: 489/510)

Giriş.....	490
Sözlü Tarih Kavramı.....	491
Sözlü Tarih ile Karışan Bazı Kavramlar.....	493
Sözlü Tarih Kavramının Tarihi Gelişimi.....	494
Kullanım Amaçlarına Göre Sözlü Tarih.....	495
Tarih Yazımında Sözlü Tarih.....	495
Eğitim Amaçlı Sözlü Tarih.....	498
Okullarda Uygulanan Sözlü Tarih Etkinliklerine Örnekler.....	500
Özet.....	503
Örnek Ders Planı.....	504
Kaynakça.....	507

16. Bölüm
SOSYAL BİLGİLERDE GÜNCEL OLAYLAR VE MEDYA OKURYAZARLIĞI
(ss: 511/554)

Giriş.....	512
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Güncel Olaylar.....	512
Sosyal Bilgiler Derslerinde Güncel Olayların Yeri.....	514
Güncel Olaylar Niçin Önemlidir?.....	517
Güncel Olayların Seçiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....	519
Güncel Olayların Derslerde Kullanımında İzlenecek Yöntemler.....	521
Güncel Olayların Öğretiminde Kullanılabilecek Materyaller.....	526
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Medya Okuryazarlığı.....	526
Medya Okuryazarlığı Kavramı.....	527
Medya Okuryazarlığı İlkeleri.....	530
Dünya'da ve Türkiye'de Medya Okuryazarlığı.....	531
Sosyal Bilgiler ve Medya Okuryazarlığı.....	535
Sosyal Bilgiler Derslerinde Medya Okuryazarlığının Öğretimine Yönelik Öneriler.....	539
Özet.....	542
Örnek Ders Planları.....	543
Kaynakça.....	550

1. Bölüm

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNE BAKIŞ

Prof. Dr. Mustafa SAFRAN

Gazi Üniversitesi

Konu Başlıkları

- Giriş
- Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temel İlkeler
- Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaklaşımlar
- Sosyal Bilgiler – Sosyal Bilimler İlişkisi
- Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler Eğitimi
- Niçin Sosyal Bilgiler Öğretimi?
- Özet
- Kaynakça

Hedeflenen Kazanımlar

Bu bölüm sonunda aşağıdaki kazanımlara ulaşmanız beklenmektedir;

- Sosyal bilgilerin tanımını yapabilmek,
- Sosyal bilgiler – sosyal bilimler ilişkisini kurabilmek,
- Sosyal bilgiler öğretiminin dayandığı temel ilkeleri fark edebilmek,
- Sosyal bilgiler öğretimindeki yaklaşım modellerini söyleyebilmek,
- Dünyada sosyal bilgiler eğitiminin gelişimini kavrayabilmek,
- Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminin gelişimini kavrayabilmek.

“Sosyal bilgiler, demokratik vatandaşlık için toplumsallaşma sürecidir.”

Engle & Ocha

Giriş

İnsanoğlu, yüzyıllar boyunca içinde yaşadığı dünyayı anlama ve anlamlandırma çabasında olmuştur. Yeni ve ilginç olana duyulan merak, insanları araştırma yapmaya yöneltmiş ve bu faaliyetler de bilimin doğmasına neden olmuştur. “Bilim nedir?” sorusu geçmişten günümüze cevabı bulunmaya çalışılan konulardan birisi olmuştur.

Einstein, bilimi, “her türlü düzenden yoksun duyu verileri (algılar) ile mantıksal olarak düzenli düşünme arasında uygunluk sağlama çabası” olarak ifade ederken; Russell, gözlem ve gözleme dayalı uslama (akıl yürütme) yoluyla önce dünyaya ilişkin olguları, sonra bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulma çabasını bilim olarak tanımlar (Akt. Yıldırım, 1998).

Bilim ile ilgili yapılan tanımlarda, bilim ve bilimsel etkinliğin daha çok doğa bilimleri ile özdeşleştirildiği görülür. Bu durumun nedeni, doğa bilimlerinin toplumsal (sosyal) bilimlerden önce doğmuş ya da yöntemlerinin daha önce belli çizgilere oturtulmuş olması olabilir (Günay, 2004). Toplumsal bilimler günümüze kadar farklı isimlerle ifade edilmiştir. Sosyal bilimler, tarih-toplum bilimleri, kültür bilimleri, tin bilimleri, tarih bilimleri, insan bilimleri toplumsal bilimler için kullanılan ifadelerden bazılarıdır. Bu ifadeler farklı felsefi tavır ve bilimsel anlayıştan kaynaklanmaktadır. Nitekim, pozitivist gelenekte sosyal bilimler, Hermeneutik gelenekte tin bilimleri, Yeni Kantçı gelenekte kültür bilimleri, Marksist gelenekte tarih bilimleri kavramlarının kullanımı tercih edilmiştir.

Sosyal bilimler ifadesi on dokuzuncu yüzyılda kullanılmaya başlanmış ve bu yüzyılda sosyal bilimler önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Sosyal bilimlerin alt disiplinlere ayrılması da yine on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına tekabül eder (Gülbenkyan Komisyonu, 2005). Sosyal bilimleri dünyanın ve yaşamın toplumsal yönlerini inceleyen disiplinler grubu olarak tanımlamak mümkündür (http1). Bir başka ifadeyle, insan tarafından üretilen gerçeğe kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu süreç sonunda elde edilen dirik bilgiler bütünü sosyal bilimlerdir (Sönmez, 2005). Bu bağlamda, sosyal bilimlerin insanı, insan-çevre etkileşiminden doğan beşeri olayları inceleme prensibi ile oluşturulduğu söylenebilir.

Sosyal Bilimler (social science), toplumla ilgili disiplinlerin belirli kurallarla bilimsel bir çerçevede incelenmesidir. Sosyal bilimleri fen, matematik, güzel sanatların dışında kalan, konusu insan ve insan eseri olgular olan beşeri bilimler şeklinde tarif edenler de vardır (Köstüklü, 1999). İnsanın olduğu her yerde sosyal bilim olarak incelenebilecek konu toplulukları vardır. Bu kapsamda sosyal bilimler içerisinde sayılabilecek disiplinlerden bazıları: antropoloji, iletişim bilimleri, ekonomi, eğitim, coğrafya,

tarih, uluslararası ilişkiler, dil bilimi, din bilimleri, siyaset bilimi, psikoloji, sosyoloji, müzikoloji, hukuk ve suç bilimidir. Bu disiplinlerin her biri insan olgusu ile ilgili araştırmalar yapar. Bu araştırmalarda her disiplin insan olgusuna ve onun ortaya çıkardığı ürünlere farklı pencerelerden bakmayı tercih eder. Bu farklı bakış açıları, ayrı ayrı çalışma alanlarını doğurmuştur. Örneğin, **ekonomi**, insanın üretimi, dağıtımı, tüketimi, ticareti, değişimi ve bölüşümünü; **antropoloji**, kültürler ve kültür aktarımını; **iletişim**, insanların birbirleriyle haberleşmesini; **eğitim bilimleri**, insanlara istendik davranış geliştirmesini; **coğrafya**, insanların yaşadığı mekânı; **siyaset bilimi**, insanlar ve devletler arasındaki ilişkileri; **tarih**, insanın geçmişte yaşadığı olayların yerini ve zamanını; **psikoloji**, insan ve hayvan davranışlarını ve **sosyoloji** ise toplumsal olayları ve bu olayların sonuçlarını inceler. İnsanla ilgili boyutların genişliği düşünüldüğünde, sosyal bilimlerin ne kadar geniş kapsamlı olduğu daha iyi görülür.

Gerek doğa bilimleri gerekse sosyal bilimler insan yararına bilgi üretmektedir. Üretilen bu bilgilerin çeşitli yollarla insanlarla buluşturulması gerekmektedir. Bu yollardan en önemlisi eğitimidir. Eğitimde, sosyal bilimlere ait bilgi, beceri, değer ve tutumların kazandırılması, ya sosyal bilimlerin tek tek disiplinler halinde ya da çok disiplinli veya disiplinlerarası yaklaşımla öğretimi öngörülür.

Amerika'daki, Milli Eğitim Derneği'nin orta dereceli okulları yeniden teşkilatlan-dırma komisyonu sosyal bilgiler komitesi, sosyal bilgileri 'konusu doğrudan doğruya insan toplumunun teşkilatına ve gelişimine ve sosyal birliklerin bir ögesi olması do-layısıyla insana dair olan bilgiler' şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım sosyal bilgiler için yapılan ilk tanım olma özelliğindedir (Moffatt, 1957).

Ülkemizde, sosyal bilgiler ile ilgili tanımlardan en kapsamlısı, 2005 yılında de-ğiştirilen sosyal bilgiler programını hazırlayan komisyon tarafından yapılmıştır. Buna göre:

"Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, si-yaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sos-yal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendi-ği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir" (MEB 2005).

Bu tanımda sosyal bilgiler ile ilgili dört boyut ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki sosyal bilgilerin bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmek amacıyla olması, ikincisi sosyal bilgilerin sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtmaması, üçüncüsü sosyal bilgilerin insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşimini zaman bo-yunda ele aldığı ve dördüncüsü de sosyal bilgilerin toplu öğretim anlayışından hare-ketle oluşturulmuş bir ders olduğudur.

Sosyal bilgilerle ilgili bir diğer kapsamlı tanım, Doğanay (2005)'a aittir. Ona göre sosyal bilgiler, sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yarar-lanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içerisinde di-

siplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır. Bu tanımda sosyal bilgilerin demokratik vatandaş yetiştirme boyutu ön plana çıkartılarak, sosyal bilgilerin toplum ve insanla ilgili bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlandığı ve bunu zaman boyutunda ele alan bir çalışma alanı olduğu ifadelendirilmiştir.

Etkili vatandaş yetiştirme amacına hizmet ettiği düşüncesine dayanan bir diğer tanımda Erden (tarihsiz), sosyal bilgileri “ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı” olarak tanımlamaktadır. Öztürk (2006)’e göre sosyal bilgiler, “hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla, sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır”. Tanımın sosyal bilgilerin etkili vatandaş yetiştirme boyutunu ön plana çıkardığı ve bunun sosyal ve beşeri bilimleri kullanarak bir öğretim programı çerçevesinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bilgiyi elde etme ve bunu çocuklara uygun hale getirme boyutunu ön plana çıkaran Sözer (1998), sosyal bilgileri “temel kültür öğelerini, birçok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan, disiplinler arası bir yaklaşımla seçilip yoğrularak oluşturulmuş bilgileri içinde bütünleştiren; ilköğretim düzeyine ve çocuğun küresel algılama özelliğine uygun duruma getirilmiş bir ders” olarak tanımlamıştır. Sönmez (2005), sosyal bilgilerin genel olarak toplum bilimlerinden oluştuğunu ve yeri geldiğinde edebiyat başta olmak üzere matematik ve sanatla ilgili bilimlerin de bilgilerinden yararlanılması gerektiğini belirtmiştir.

Dewey’in “sosyal olan şeylerin çalışılması” şeklindeki yaklaşımı Sosyal Bilgiler literatüründeki bilinen en kısa tanımdır (Welton ve Mallan, 1999). Engle ve Ocha (1988), sosyal bilgileri “demokratik vatandaşlık için toplumsallaşma süreci” olarak tanımlar ve demokratik vatandaş yetiştirme boyutuna vurgu yaparak bunun toplumsallaşma ile mümkün olabileceğini ifade eder.

Barr, Barth ve Shermis (1978), sosyal bilgilerin vatandaşlık eğitimi amacıyla sosyal bilimler ve insan bilimlerinin bütünleştirilmesinden oluştuğunu ifade ederek sosyal bilgilerin vatandaşlık eğitimi amacıyla olduğunu ve bunu yaparken sosyal bilgiler ile insan bilimlerinden yararlandığını belirtmiştir. Bu tanımın bir benzeri Savage ve Armstrong (1996) tarafından yapılmıştır. Onlara göre sosyal bilgiler, vatandaşlık becerilerini geliştirmek üzere insanla ilgili bilimlerden oluşmuş bir çalışma alanıdır.

Amerika’da sosyal bilgiler ile ilgili tüm gelişmeler, Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi [National Council of the Social Studies (NCSS)] tarafından yürütülmektedir. Adı geçen konsey Amerika’da sosyal bilgiler programlarının hazırlayıcısı konumundadır. Sosyal bilgilerle ilgili çalışma yapanlar, Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi’nin sosyal bilgiler tanımını önemli kabul etmekte ve ilgili çalışmalarda kullanmaktadırlar. Bu tanım şöyledir:

“Sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için, sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimleri, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerin alınarak sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı oluşturulmasını hedefler. Sosyal bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağımlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır” (NCSS, 1993).

Siz sosyal bilgileri nasıl tanımlarsınız? Neden?

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temel İlkeler

Sosyal bilgilerin insanın yaşadığı topluma uyumlu bireyler haline getirme ve ege-men gücün (devlet) istediği vatandaş tipini yetiştirme gibi çok önemli fonksiyonları vardır. Bu kadar önemli olan sosyal bilgiler dersi, önceki tanımlarda da vurgu yapıldığı gibi, bazı vazgeçilmez özelliklere sahiptir. Bu özellikler sosyal bilgiler eğitiminin temel prensipleri olup, programın ana gövdesini oluşturur:

- Etkili vatandaşlık,
- Kültürleme,
- Yöntem,
- Zaman (geçmiş, bugün, gelecek),

Etkili Vatandaşlık

Ülkelerin eğitim sistemlerinden beklentileri, kendi yönetim rejimlerinin devamını sağlayacak bireyler yetiştirmektir. Bu nedenle vatandaş yetiştirmek ülkeler için eğitim sistemlerinin genel amacı olmuştur. Bu amaç kimi zaman tek disiplinli anlayışla tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi şeklinde ayrı ayrı dersler olarak; kimi zaman çok disiplinli ve disiplinler arası anlayıştaki sosyal bilgiler dersi olarak gerçekleştirilir. Sosyal bilgiler ile ilgili tanımların hemen hepsi etkili vatandaşlık kavramına vurgu yapmaktadır. Sosyal bilgiler dersi, ülkemizde vatandaşlık eğitimi kapsamında, ilköğretim okullarında okutulmakta olan “Hayat Bilgisi” dersinin toplumsal boyutunun devamı niteliğindedir.

Ülkemiz temsili demokrasi ile yönetilen cumhuriyet rejimine sahiptir. Demokratik sistemin devamı için laik, demokratik bir hukuk devleti olma vasfını koruma ve etkili vatandaş yetiştirme gereği vardır. Peki, etkili vatandaştan hangi nitelikleri taşıması beklenir? Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşayan ve yaşama azminde olan bireyler; “demokrasiye inanmış ve ona gönül vermiş, vatandaş olma bilincine ulaşmış, vatandaşının önemini kavramış ve onu her türlü tehlikeden korumak için kendisini adanmış olmalıdır. Ayrıca, Atatürk ilkelerine gönülden bağlı ve onu geliştirip yüceltme